

जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्यांनी त्यांच्या स्वउत्पन्नाच्या ३% निधीतून घ्यावयाच्या अपंग कल्याणासाठी योजना.

महाराष्ट्र शासन
ग्राम विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: अपंग २०१५/प्र.क्र.१३७/ वित्त-३
बांधकाम भवन, मईबान रोड,
फोर्ट-१, मुंबई-४००००१.
तारीख: २४ नोव्हेंबर, २०१५

वाचा -

- १) शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण २००७/प्र.क्र.४८७१/वित्त-३, दि.०५ ऑक्टोबर, २०१२.
- २) शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण २००७/प्र.क्र.४८७१/वित्त-३, दि.२५ जून, २०१४.
- ३) शासन निर्णय क्रमांक: सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग क्र. अपंग २०१५/प्र.क्र.५५/अ.क्र.२, दि.१८/११/२०१५.

प्रस्तावना -

महाराष्ट्र शासनाच्या सन २००१ मध्ये अस्तित्वात आलेल्या अपंग कल्याण कृती आराखड्यामध्ये रोजगार व स्वयंरोजगार विषयक उपाययोजना या सदराखालील अनुक्रमांक ६ मध्ये स्थानिक स्वराज्य संस्था, शासकीय योजना, केंद्र शासनाच्या योजना, दारिद्र निर्मुलन योजना या अंतर्गत किमान ३% लाभार्थी अपंग असातील, याबाबत उपाययोजना करण्यात येईल तसेच या कृती आराखड्यातील अनुक्रमांक ९ मधील सूचनेनुसार स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या एकूण निधीपैकी ३% निधी अपंग व्यक्तींच्या कल्याण व पुर्नवसनाकरीता राखून ठेवण्याबाबत कारवाई करण्यात येईल असे स्पष्ट केले आहे.

या अनुषंगाने दि. २९/७/२०१५ रोजी मा.मुख्यमंत्री महोदयांचे अध्यक्षतेखाली झालेल्या बैठकीत मा.मुख्यमंत्री महोदयांनी “ स्थानिक स्वराज्य संस्थानी अपंग व्यक्तींसाठी राखीव ठेवण्यात आलेल्या ३% निधीमधून अपंग हिताच्या कोणत्या योजना राबविण्यात याव्यात, याबाबत सामाजिक न्याय विभागाने संदर्भ करून नगर विकास व ग्राम विकास विभागास अवगत करावे ” असे निर्देश दिलेले होते , त्यास अनुसरून सामाजिक न्याय विभागाने प्रस्तावित योजना कळविल्या आहेत. अपंगाकरीता राखून ठेवलेला ३% निधीमधून जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्यांनी सामुहिक तथा वैयक्तिक लाभाच्या कोणत्या योजना घ्याव्यात याबाबत शासनाने सर्व जिल्हा परिषदांना आदेश देणे आवश्यक आहे.

शासन निर्णय -

जिल्हा परिषदांनी व पंचायत समित्यांनी सन २००१ च्या अपंग कल्याणकृती आराखड्यातील अनुक्रमांक ९ मधील सूचनेनुसार स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या एकूण निधीपैकी ३% निधी अपंग व्यक्तींच्या कल्याण व पुर्नवसनाकरीता राखून ठेवून खर्च करावा. याबाबत ग्रामविकास विभागाने दि. २५ जून, २०१४ व दि. २५/१०/२०१५ च्या शासन निर्णयान्वये आदेश निर्गमित केले आहेत. सदर निधी अपंग व्यक्तींच्या कल्याण व पुर्नवसनाकरीता खालील बाबींवर खर्च करण्याबाबत प्रस्तावित करण्यांत येत आहे.

अ) सामुहिक योजना:-

- १) अपंग पुनर्वसन केंद्र, थेरपी सेंटर्स सुरू करणे (यामध्ये भौतिक उपचार तज्ञ, व्यवसाय उपचार तज्ञ, स्पीच थेरापीस्ट, बालविकास मानसशास्त्रज्ञ व वैद्यकीय अधिकारी यांचा समावेश असावा.)

- २) सार्वजनिक इमारती व ठिकाणी अपंगांसाठी अडथळा विरहीत वातावरण निर्मिती करणे, जुन्या इमारतींचे ॲक्सेस ऑडीट करून जुन्या इमारतींमध्ये सुविधा निर्माण करणे. यामध्ये रॅम्स, रेलिंग, टॉयलेट-बाथरूम, पाण्याची व्यवस्था, लिफ्टस, लोकेशन बोर्ड इत्यादी सुविधा उपलब्ध करून देणे.
- ३) अपंग महिला बचत गटांना सहाय्यक अनुदान देणे. यामध्ये अपंग महिलांबरोबरच मतिमंदाचे पालक असणाऱ्या महिलांचा देखील समावेश असावा.
- ४) अपंगांच्या स्वयंसहाय्यता गटांना अनुदान देणे.
- ५) अपंग उद्योगजता व कौशल्य विकास प्रशिक्षण वर्गांचे आयोजन करणे.
- ६) अपंग व्यक्तींकरिता क्रीडा प्रबोधिनी स्थापन करणे व क्रिडा संचालनायाच्या मान्यतेने क्रिडा स्पर्धांचे आयोजन करणे.
- ७) करमणुक केंद्रे, उद्याने (सेन्सरी गार्डन) यामध्ये अपंग व्यक्तींसाठी विशेष सुविधा उपलब्ध करून देणे.
- ८) सुलभ स्वच्छतागृहे व सुलभ स्नानगृहामध्ये अपंग व्यक्तींसाठी योग्य ते फेरबदल करणे अथवा अपंगांसाठी सोयीस्कर सुलभ शौचालय व स्नानगृहे बांधणे.
- ९) स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या रुग्णालयामध्ये तसेच जिल्हा परिषदेअंतर्गत येणाऱ्या सर्व प्राथमिक आरोग्य केंद्रांमध्ये कर्णबधीरांसाठी OAE (OTO ACOUSTIC EMISSION) / बेरा (BRAIN STEM EVOKED RESPONSE AUDIOMETRY) / PURE TONE AUDIOMETRY चिकित्सेची सुविधा निर्माण करणे.
- १०) सर्व स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या रुग्णालयामार्फत तसेच जिल्हा परिषदेअंतर्गत येणाऱ्या प्राथमिक आरोग्य केंद्रामार्फत अपंगत्व प्रतिबंधाकरीता रुबेला लसीकरण करणे व जनजागृती करणे.
- ११) मतिमंदासाठी कायमस्वरूपी औषधोपचारांची गरज आहे त्यांना मोफत औषध पुरविणे.
- १२) कुष्ठरुग्णांसाठी औषधे/ ड्रेसिंग तसेच सहाय्यभूत साधने व सर्जिकल अप्लायसेंस पुरविणे.
- १३) सर्व प्रवर्गांच्या अतितीव्र अपंगत्व असेलल्या व्यक्तींसाठी तात्पुरत्या अथवा कायमस्वरूपाच्या निवारा गृहाला सहाय्यक अनुदान देणे.
- १४) अपंग प्रतिबंधात्मक, लवकर निदान व उपचाराच्या दृष्टीने अंगणवाडी शिक्षिका व सेविकांस प्रशिक्षण देणे.
- १५) लवकर निदान त्वरीत उपचाराच्या दृष्टीने अपंगांच्या पुर्व प्राथमिक शिक्षणाची (अर्ली डिटेक्शन सेंटर) सुविधा पुरविणाऱ्या संस्थांना अर्थसहाय्य उपलब्ध करून देणे.
- १६) अपंग व्यक्तींना समुपदेशन तसेच सल्लामसलत करणाऱ्या केंद्रांना सहाय्यक अनुदान देणे.
- १७) अपंग व्यक्तीने अथवा अपंगांच्या संस्थानी तयार केलेल्या वस्तुंची विक्री करण्याकरीता मध्यवर्ती विक्रीकेंद्राची स्थापना करणे. (नवी मुंबई अथवा दिल्ली महानगरपालिकेच्या धर्तीवर सर्व महानगरपालिकांनी तसेच मोठ्या नगरपालिकांनी हब तयार करावेत)
- १८) मतिमंद मुलांच्या पालक संघांना/संघटनांना सहाय्यक अनुदान देणे.

- १९) मतिमंदासाठी तात्पुरते केअर सेंटर्स/डे केअर सेंटर्स यांची स्थापना करणे.
- २०) अपंगासाठी रोजगार व स्वयंरोजगार मेळाव्याचे आयोजन करणे.
- २१) महानगरपालिका/ नगरपालिकांच्या विकास आराखड्यामध्ये अपंगांसाठी घरकुल व व्यवसायासाठीच्या जागांचा समावेश करून अपंगाच्या सहकारी गृहनिर्माण संस्थेस अर्थसहाय्य देणे.
- २२) अपंग मुले तसेच अपंग व्यक्तींच्या कला गुणांना प्रोत्साहन देण्यासाठी कला अॅकेडमी सुरू करणे.
- २३) अपंगत्व प्रतिबंधात्मक पुर्वसन व सोयी सुविधांबाबत प्रचार , प्रसिध्दी व जनजागृती करणे.

ब) वैयक्तिक लाभाच्या योजना :-

- १) अपंग व्यक्तींना सहाय्यभूत साधने व तंत्रज्ञान याकरीता अर्थसहाय्य देणे.
- १ अ) अंध व्यक्तींसाठी :-** मोबाईल फोन,लॅपटॉप/संगणक (जॉस सॉफ्टवेअर),बेल नोट वेअर,Communication equipment Braille attachment telephone,adapeted walkers, ब्रेल लेखन साहित्य,ब्रेल टाईपरायटर,टॉकींग टाईपरायटर,लार्ज प्रिंट बुक,अल्पदृष्टी अपंगत्वावर मात करणेसाठी digital magnifiers इत्यादी सहाय्यभूत साधने व उपकरणांकरीता अर्थसहाय्य करणे.
- १ ब) कर्णबधीर व्यक्तींसाठी:-** विविध प्रकारची वैयक्तिक श्रवणयंत्रे (बीटीईसह) शैक्षणिक संच,संवेदन उपकरणे,संगणकासाठीचे सहाय्यभूत उपकरणे.
- १ क) अस्थिव्यंग व्यक्तींसाठी :-** कॅलीपर्स,व्हीलचेअर,तीनचाकी सायकल, स्वयंचलित तीन चाकी सायकल,कुबडया,कृत्रीम अवयव, प्रोस्थोटिक अँड डिव्हायसेस,वॉकर,सर्जिकल फुटवेअर,स्प्लीट्स,मोबालिटी एड्स, कमोड चेअर्स,कमोड स्टुल,स्पायनल अँड नील वॉकी ब्रेस,डिव्हायसेस फॉर डेली लिव्हिंग इत्यादी.
- १ ड) मतिमंद व्यक्तींसाठी :-** मतिमंदासाठी शैक्षणिक साहित्य संच (MR kits),बुद्धीमत्ता चाचणी संच,सहाय्यभूत उपकरणे व साधने तसेच तज्ञाने शिफारस केलेली अन्य सहाय्यभूत साधने.
- १ इ) बहुविकलांग व्यक्तीसाठी :-** संबंधित क्षेत्रातील तज्ञाने शिफारस केलेली सुयोग्य सहाय्यभूत साधने व उपकरणे,सी.पी.वेअर,स्वयंचलित सायकल व खुर्ची,संगणक वापरण्यासाठीची सहाय्यभूत उपकरणे.
- १ फ) कुष्ठरोग मुक्त अपंग व्यक्ती:-** कुष्ठरोगमुक्त अपंगांसाठी कुत्रिम अवयव व साधने,सर्जिकल अँड करेक्टीव्ह फूटवेअर्स,सर्जिकल अप्लॉसेंस,मोबालिटी एड इत्यादी.
- २) अपंग व्यक्तींना स्वयंरोजगारासाठी अर्थसहाय्य देणे (व्हेन्डींग स्टॉल/पिठ गिरणी/शिलाई मशीन/मिर्ची कांडप मशीन/फूड प्रोसेसिंग युनिट/झेरोक्स मशीन इत्यादी)
- ३) अपंग व्यक्तींना स्वयंरोजगारासाठी गाळे घेण्याकरीता अर्थसहाय्य देणे.
- ४) अपंग व्यक्तींसाठी विनाअट घरकुल देण्याची योजना.
- ५) कर्णबधीर अपंग व्यक्तींना कॉक्लीया इम्प्लांट करण्यासाठी अर्थसहाय्य देणे.
- ६) अपंग व्यक्तींना व्यवसाय प्रशिक्षणासाठी (संगणकीय प्रशिक्षणासाठी वैयक्तिक अनुदान देणे.)
- ७) अपंग व्यक्तींचे राहणीमान उंचावण्याच्या दृष्टीने सोलर कंदील ,सौरबंब,सौरचूल,बायोगॅस प्लांट इत्यादी घरगुती गरजांसाठी अर्थसहाय्य देणे.
- ८) अपंग व्यक्तींना शहर व वाहतूक बसेसमध्ये मोफत पासेस देणे.
- ९) अपंग व्यक्तींना मिळकत करामध्ये कुटुंब प्रमुखाची अट न लावता ५०% सवलत देणे.
- १०) अपंग-अपंग व्यक्तींना विवाहासाठी प्रोत्साहानपर अनुदान देणे.

- ११) अपंग शेतकऱ्यांना उत्पन्नाच्या दाखल्याची अट न लावता शेतीविषयक औवजारे ,मोटारपंप,विहीरी खोदणे,गाळ काढणे,पाईपलाईन करणे, मळणीयंत्र,ठिंबक सिंचन इत्यादीसाठी व बी-बियाणांसाठी अर्थसहाय्य देणे.
- १२) अपंग शेतकऱ्यांना शेतीपुरक व्यवसायासाठी (शेळीपालन,कुक्कूटपालन,वराहपालन,मत्स्य व दुग्ध व्यवसाय) इत्यादीसाठी अर्थसहाय्य देणे.
- १३) अपंग शेतकऱ्यांना फळबागासाठी सहाय्य अनुदान देणे.
- १४) मतिमंद व्यक्तींकरीता नॅशनल ट्रस्टमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या निरामय योजनांचे हप्ते (प्रिमियम) भरणेकरीता अर्थसहाय्य देणे.
- १५) अपंग विद्यार्थ्यांना गणवेश तसेच विशेष शैक्षणिक साहित्य उपलब्ध करून देणे.
- १६) अपंग विद्यार्थ्यांना सर्व समावेशक शिक्षणासाठी प्रोत्साहित करण्याकरीता त्यांच्या मदतनिसांना मदतनिस भत्ता देणे.
- १७) उच्च व तांत्रिक शिक्षणासाठी अपंग विद्यार्थ्यांना विशेष शिष्यवृत्ती देणे.
- १८) केंद्र शासनाचा लोकसेवा आयोग तसेच महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या परिक्षेसाठी पुर्वतयारीकरीता स्पर्धा परिक्षा केंद्रामध्ये प्रवेश घेणाऱ्या अपंग विद्यार्थ्यांच्या शुल्काची रक्कम देणे.
- १९) निराधार/निराश्रीत व अतितीव्र अपंग व्यक्तींना विनाअट निर्वाह भत्ता देणे.
- २०) अपंग व्यक्तींना विद्युत जोड,नळकनेक्शन ,झोपडी दुरुस्ती इत्यादीसाठी विनाअट अनुदान देणे.
- २१) अपंग महिलांसाठीच्या सक्षमीकरणाच्या योजनांना अर्थसहाय्य देणे.
- २२) सामाजिक अत्याचाराला बळी पडलेल्या पिडीत अपंग महिलांना त्यांचे मनोधैर्य वाढविण्यासाठी अर्थसहाय्य देणे.
- २३)अपंग व्यक्तींना दूर्धर आजाराच्या वैद्यकीय उपचारासाठी अर्थसहाय्य देणे. उदा. कॅन्सर,क्षयरोग,मेंदूचे विकार, हृदय शस्त्रक्रिया इत्यादी.
- २४) व्यंग सुधार शस्त्रक्रियांसाठी अर्थसहाय्य करणे.
- २५) अंध विद्यार्थ्यांना वाचक व लेखनिकासाठी अर्थसहाय्य करणे.
- २६) कर्णबधीरांसाठी दुभाषकांची व्यवस्था करणे.
- २७) शाळा बाहय अपंगांना रात्रशाळेमध्ये शिक्षण देणे.
- २८) अपंग पालकांच्या पाल्यांना शिक्षणासाठी अर्थसहाय्य देणे.
- २९) अतितीव्र अपंगांच्या पालकांना अर्थसहाय्य देणे.
- ३०) अपंग महिलांच्या सुरक्षितेसाठी हेल्पलाईन तयार करणे.
- ३१) अपंग बेरोजगाराच्या सहकारी संस्थांना अर्थसहाय्य देणे.
- ३२) भिक्षेकरी अपंगांना भिक मागण्यापासून परावृत्त करण्यासाठी अर्थसहाय्य देणे.
- ३३) अपंग विद्यार्थी व अपंग खेळाडू यांना अर्थसहाय्य देणे.
- ३४) अपंग प्रमाणपत्र वितरीत करण्याकरीता विशेष मोहिम व शिबीरांचे आयोजन करणे.

स्थानिक स्वराज्य संस्थानी अपंग व्यक्तीसाठी राखून ठेवलेल्या ३% निधीतून कार्यान्वीत करावयाच्या सामुदायीक किंवा वैयक्तिक लाभाच्या उपरोक्त योजना, जिल्हा परिषदां व पंचायत समित्यांनी, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग यांनी निर्गमित केलेल्या दिनांक १८ नोव्हेंबर, २०१५ च्या शासन निर्णयान्वये गठीत करण्यांत आलेल्या जिल्हास्तरीय व तालुकास्तरीय समित्यांच्या सल्ल्याने घ्याव्यात व सदरचा अपंगाकरीता राखीव ठेवण्यांत येणारा ३% निधी उपरोक्त योजनांवर खर्च करावा.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१५१११९१३१७०९१४२० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(पां.रा.खोटेरे)

कार्यासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा. राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.
- २) मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ३) सर्व मंत्री/राज्यमंत्री, यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ४) मा. विरोधी पक्ष नेता, महाराष्ट्र विधानसभा, विधानभवन, मुंबई.
- ५) मा. विरोधी पक्ष नेता, महाराष्ट्र विधान परिषद, विधानभवन, मुंबई.
- ६) मा. मुख्य सचिव यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ७) सर्व अप्पर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/ सचिव, मंत्रालयीन सर्व विभाग.
- ८) आयुक्त, अपंग कल्याण आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- ९) मा. लोकआयुक्त कार्यालय, नवीन प्रशासन भवन, १ ला मजला, मादाम कोमा मार्ग, मुंबई-३२
- १०) सर्व विभागीय आयुक्त,
- ११) सहाय्यक आयुक्त विकास (सर्व)
- १२) महालेखापाल, महाराष्ट्र - १ (लेखा परिक्षा) मुंबई. (५ जादा प्रतीसह)
- १३) महालेखापाल, महाराष्ट्र - २ (लेखा परिक्षा) नागपूर. (५ जादा प्रतीसह)
- १४) महालेखापाल, महाराष्ट्र - १ (लेखा व अनुज्ञेयता) मुंबई. (५ जादा प्रतीसह)
- १५) महालेखापाल, महाराष्ट्र - २ (लेखा व अनुज्ञेयता) नागपूर (५ जादा प्रतीसह)
- १६) जिल्हाधिकारी, सर्व.

- १७) अध्यक्ष, जिल्हा परिषद सर्व,
- १८) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, (सर्व)
- १९) सह सचिव सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२
- २०) गटविकास अधिकारी, पंचायत समिती, (सर्व) (मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जि.प. यांच्या मार्फत)
- २१) निवड नस्ती /वित्त-३